

BOJ PROTI CIZÍM PODMANITELŮM

1. PŘÍJEZD MEINHARDA DO LIVONSKA ROKU 1186

(Z Livonské kroniky Jindřicha Lotyšského)

Jindřich Lotyšský působil od r. 1208 jako misionář v Livonsku a Estonsku. Roku 1226 napsal latinskou kroniku, v níž líčí činnost biskupa Alberta. Svými podrobnostmi a věrností popisů je tato kronika důležitým pramenem pro poznání německé agrese v Pobaltí. Pronikání Němců do Livonska pod rouškou šíření křesťanství narazilo na tuhý odpor místního obyvatelstva. Náboženské cíle tu byly okamžitě odsunuty do pozadí a do Livonska se začali hrnout misionáři, podporovaní papežskou kurií a křižáckými vojsky. Livonská kronika Jindřicha Lotyšského byla vydána Arndtem v M. G. H., sv. 23. Hildebrandt, Die Chronik Heinrich's von Lettland, Berlin 1865.

Chrestomatija po istorii srednich vekov II, Moskva 1950, str. 108—109.

Kniha I, kapitola 1. V segeberském klášteře¹ byl kněz řádu svatého Augustina Meinhard², člověk počestného života a ctihodných šedin. Ten prostě pro věc Ježíšovu a jen proto, aby kázal, přibyl do Livonska spolu s kupci: teutonští kupci, spřátelivše se s Livonci, často se plavili na lodi do Livonska po řece Dvině³. Když tedy dostal povolení a zároveň s ním i dary od polockého knížete Vladimíra, jemuž Livonci, dosud pohané, platili daň, přistoupil zmíněný kněz směle k božím dílu, začal kázat Livoncům a budovat kostel ve vesnici Ikeskole⁴. Jako první byli v této vesnici pokřtěni Ilo, otec Kuleveny, a Vieco, otec Alo, a po nich potom i jiní.

Příští zimu Litevci zpustošili Livonsko a velmi mnoho obyvatel odvedli do otroctví. Kazatel spolu s Ikeskolci se ukryl v lesích, aby se zachránil před jejich řáděním; a když odtáhli, začal Meinhard obviňovat Livonce z pošetlosti za to, že nemají žádná opevnění. Slíbil, že jim zbuduje hrad, rozhodnou-li se stát a být dětmi božími. Jim to bylo vhod a slíbili i přísahou potvrdili, že přijmou křest. Příštího léta přivezl z Holandska kameníky a mezitím Livonci opětovně potvrdili své upřímné přání přijmout křesťanství. Před položením základů Ikeskolského hradu byla část lidu pokřtěna, všichni pak slíbili (lživě však), že se dají pokřtít, až bude hrad dokončen. Začali stavět stěny na zá-

¹ Segeberg — město v Holštýnsku, severně od Hamburku.

² Meinhard — augustiánský mnich z Holštýna, který r. 1184 byl vyslán po stopách německých kupců k ústí Západní Dviny, aby tu hlásal křesťanství. Zemřel r. 1196.

³ Němečtí kupci (hlavně z Lübecku) začali v druhé polovině XII. stol. jezdit po Záp. Dvině do ruských měst — Polocka, Smolenska a Novgorodu.

⁴ Ikeskole — dnešní Uexküll (Ikskill) nedaleko Rigy.

kladech. Poněvadž pětina hradu byla budována z prostředků kazatelových, stávala se jeho majetkem, zatímco pozemek pro kostel zaopatřil již dříve. Jakmile byl hrad dokončen, vrátili se pokřtění znovu k pohanství, a ti, kdo pokřtěni dosud nebyli, odmítli přijmout křesťanství. Meinhard však od započatého díla neustoupil. V té době se sousední pohané Semigalové¹ dozvěděli o stavbě z kamene a nevědouce, že se kameny spojují maltou, přitrhli s velkými lodními lany, aby, jak se domnívali ve svých hloupých dohadách, strhli hrad do Dviny. Ranění jeden po druhém střelami, odtáhli se ztrátami. Sousední obyvatelé z Holmu² oklamali Meinharda podobnými sliby a těžili [také] z této lsti: rovněž jim byl vybudován hrad. Nejdříve se jich sice dalo šest z nějaké příčiny pokřtít, jmenovitě: Viliendi, Uldenago, Vade, Valdeko, Gerverder, Vieco. Ještě když byly budovány zmíněné hrady, byl Meinhard vysvěcen brémským arcibiskupem³ na biskupa. Když byl dostavěn druhý hrad, bezbožní lidé zapomněli na přísahu a oklamali Meinharda, a nebylo nikoho, kdo by přijal křesťanství. Kazatel byl přirozeně roztrpčen, zejména když ponenáhlu byl jeho majetek rozkraden, jeho lidé pobiti a jeho samého se Livonci rozhodli vyhnat ze svých zemí. Doufali, že koupající se v Dvině, křest, který přijali ve vodě, smyjí a [ten] se vrátí zpět do Teutonie.

2. VYBUDOVÁNÍ RIGY (ROKŮ 1201)

A ZALOŽENÍ ŘÁDU MEČOVÝCH RYTÍŘŮ (ROKŮ 1202)

Úryvek je rovněž z Livonské kroniky Jindřicha Lotyšského. — Chrestomatija po istorii srednich vekov II, Moskva 1950, str. 110—111.

Kniha III, kap. 5. Třetího dne po svém vysvěcení se biskup⁴, zanechav v Teutonii zástupce, vrátil do Livonska s poutníky, které mohl sebrat, a téhož léta bylo vystavěno na rozlehlém prostranství město Riga, při němž bylo možno vybudovat i lodní přístav.

V této době bratr Theodorich, předvídaje věrolomnost Livonců a obávaje se, že jinak nebude možno vzdorovat mase pohanů, a pro zvětšení počtu věřících i na ochranu církve mezi nevěřícími založil jakési bratrstvo rytířů Kristových⁵, jemuž papež Inocenc⁶ dal stanovy

¹ Semigalové — finský kmen usazený jižně od Rižského zálivu na západ od Dolní Dviny.

² Holm — Kirchholm, nyní ves nedaleko Rigy.

³ Roku 1186.

⁴ Biskup — rižský biskup Albert z Buxhövdenu (1199—1226).

⁵ Bratrstvo rytířů Kristových — fratres militiae Christi, později jmenovaní Swertbrudere (Schwertbrüder) — řád bratří mečových, založený r. 1202 po vzoru řádu templářského, později, od r. 1237 autonomní součástí řádu rytířů německých.

⁶ Papež Inocenc III. (1198—1216) — vynikající představitel a realizátor zásady o svrchovanosti papežské moci.

templářů a určil znak, který měli nosit na oděvu — meč a kříž, a nařídil, aby byli podřízeni svému, tj. řížskému biskupovi.

3. RUSKO-SKANDINÁVSKÉ STYKY

Úryvek je z Heimskringly (světový kruh), norské kroniky ze začátku XIII. stol. Jejím autorem je Snorri Sturluson (1178—1241), slavný islandský básník, historik a státník. — Chrestomatija po istorii srednich vekov II, Moskva 1950, str. 328—329.

Příštího jara přišli do Švédska poslové od knížete Jaroslava z Novgorodu¹ na východě, kteří se měli postarat o splnění slibu daného králem Olafem² minulého léta, totiž odvést jeho dceru Ingigerdu za manželku pro knížete Jaroslava. Král Olaf mluvil o tom s Ingigerdou a řekl jí, že je jeho přáním dát jí za manželku knížeti Jaroslavovi. Ona odpověděla: „Jestliže se mám stát ženou knížete Jaroslava, přeji si, aby Ladoga³ a země k ní patřící mi byly dány jako věno.“ Poslové z Rusi jménem knížete s tím souhlasili. Tu Ingigerda řekla: „Poněvadž jedu na Rus, chci si vybrat k doprovodu člověka ze švédské země, jehož považuji k tomu za nejvhodnějšího. Avšak přeji si, aby tam na východě neměl nižší postavení než zde a aby tam požíval nemenších práv a nemenší úcty než ve Švédsku.“ I za to se zaručil král i poslové. Král a poslové to potvrdili slavnostním podáním ruky. Tu se král zeptal Ingigerdy, kdo je ten člověk, kterého si hodlá vybrat z jeho říše k svému doprovodu. Odpověděla: „Je to jarl⁴ Rangvald, syn Ulfův, můj příbuzný.“ Král se (na ni) osopil: „Jinak hodlám odměnit jarla Rangvalda za to, že oklamal svého pána, dopraviv mou dceru do Norska a vydav ji jako souložnici tlustochovi,⁵ ačkoliv věděl, že ten je naším úhlavním nepřítelem. Za to se musí ještě tohoto léta houpat na šibenici!“ Tu Ingigerda začala prosit otce, aby dodržel slovo, jež potvrdil slavnostním podáním ruky. Svými prosbami dosáhla toho, že král souhlasil (s tím), aby jarl Rangvald v pokoji opustil Švédsko, aby mu však už nikdy nechodil na oči a aby se nikdy nevracel do Švédska, dokud on, Olaf, bude králem. Nato Ingigerda poslala rychle posly k jarlovi, aby mu o tom podali zprávu a aby mu určila čas a místo,

¹ Jaroslav z Novgorodu — Jaroslav Moudrý (1016—1054), syn velkého knížete Vladimíra, po smrti svého otce kníže novgorodský, v bojích mezi dědici Vladimírovými však nabyt rozhodující převahy a jako veliký kníže kyjevský se stal pánem celé tehdejší Rusi, již přivedl po všech stránkách k značnému rozkvětu, takže za nepořádků, které následovaly po jeho smrti, bylo jeho vlády vzpomínáno jako vrcholu slávy Kyjeva. Odtud také přívlastky Moudrý, resp. Veliký.

² Král Olaf — švédský král Olaf Skötkonung (tj. král na klíně, protože se stal králem v dětském věku), vládl 993—1024.

³ Ladoga — tj. Stará Ladoga, staré ruské město na levém břehu Volchova, 30 verst od nynější Nové Ladogy zbudované za Petra Velikého.

⁴ Jarl — titul skandinávského šlechtice.

⁵ „Tlustoch“ — norský král Olaf II. Svatý (1015—1030).

kde se měli setkat. Jarl se rychle a bez meškání vydal na cestu a odjel do východního Gotlandu, kde si vzal loď a spolu se svými průvodci se připravil na setkání s královou dcerou Ingigerdou. V létě všichni společně odjeli na Rus a Ingigerda uzavřela sňatek s knížetem Jaroslavem.

4. DĚTMAR MERSEBURSKÝ O KYJEVĚ

Dětmar Merseburský (975—1018), autor osmidílné kroniky, obsahující mimo jiné cenné zprávy o Polabských Slovanech. Zároveň píše i o východních Slovanech. Jeho zpráva se týká Kyjeva v X. a na začátku XI. stol. Kyjev již na začátku XI. stol. ohromoval cizí poutníky množstvím kostelů a náměstí. Co do krásy a bohatství byl srovnáván pouze s Konstantinopolem a tvrdilo se, že Kyjev soupeří s hlavním městem byzantské říše a je „krásou a slávou“ všeho pravoslavného světa. Kyjev, Novgorod, Polock a jiná města byly velkými městy, jakých ve Skandinávii nebylo. Proto snad Skandinávci nazývali Rus Gardariki, tj. zemí měst. — Mon. germ. hist. III. Chrestomatija po istorii srednich vekov II, Moskva 1950, str. 332.

VIII, 16. Ve velkém městě Kitavě¹, hlavním městě tohoto státu, je více než čtyři sta kostelů a osm náměstí...

5. ADAM BRÉMSKÝ O KYJEVĚ

Adam Brémský (asi 1040—1085), severoněmecký kronikář. Jeho kronika Gesta pontificum Hamburgensium (Dějiny hamburských arcibiskupů) ve čtyřech knihách obsahuje cenné zprávy týkající se evropského severu a Slovanů v těchto oblastech. S. Günther, Adam von Bremen, der erste deutsche Geograph, Prag 1894. Chrestomatija po istorii srednich vekov II, Moskva 1950, str. 332.

II, 19. Vypravíš-li se lodí z Volynu², dostaneš se čtrnáctého dne do Novgorodu, který leží v Rusku, kde hlavním městem je Kyjev, soupeř konstantinopolského žezla — nejskvělejší ozdoby Řecka.

6. BITVA NA NĚVĚ

Němečtí křižáci a Švédové, využívající vpádu Tatarů na Rus, pokusili se obsadit západoruské země. Veliké vítězství Alexandra Jaroslaviče na Něvě a na zamrzlém Čudském jezeře zastavilo nápor Švédů a Německých rytířů. Historický význam této velké bitvy spočívá v tom, že i v letech mongolského nebezpečí ruský lid dokázal porazit na severozápadních hranicích švédské a německé uchvatitele a uhájit svou nezávislost. Tyto úryvky jsou ze Simeonovského letopisu otištěného v Polnoje sobranije russkich letopisej, sv. XVIII, str. 61—65. — Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 159—160 a 162—163.

¹ V Kyjevě.

² Volyn (Julin, Jumin, Jumne, Jóm, Jómsburk, Vineta) — staré slovanské město na jv. cípu stejnojmenného ostrova v Baltském moři, které v době Adama Brémského prožívalo dobu vrcholného rozkvětu jako město přístavní. Později dobyto a zničeno Dány.

Když král římské části severních zemí¹ uslyšel o chrabrosti velikého knížete Alexandra Jaroslaviče², usmyslil si, že ho porazí a vezme do zajetí, že vyplení i veliký Novgorod a všechna jejich města a podrobí si lid slovanský, a řekl: „Půjdu a vyplním celou zem Alexandrovu.“ I shromáždil veliké vojsko, své mistry a biskupy,³ Švédy a Murmany⁴, Sumy a Jemy a obsadil mnoho korábů svými pluky a vydal se na cestu s velikou silou, rozpalen bojovností, připlul do řeky Něvy a stanul u ústí Ižory; ve své pošetilosti se chtěl zmocnit Ladogy a dokonce i Novgorodu a celé novgorodské oblasti...

Tehdy pak přišla zpráva, že Švédové táhnou na Ladogu, a v téže době král vyslal pyšně posly k velikému knížeti Alexandru Jaroslaviči do Novgorodu se vzkazem: „Můžeš-li se mi postavit, jsem již zde a podmaňuji si tvou zemi.“ Když veliký kníže Alexandr Jaroslavič uslyšel jejich slova, rozohnil se ve svém srdci a vstoupil do kostela svatě Sofie, padl na kolena před oltářem a se slzami se začal modlit k Bohu...

I vytáhl proti nim, doufaje ve svatou Trojici, se svými statečnými vojiny, s nevelkou družinou, neboť nebylo kdy sebrat početné vojsko. Jeho otec, veliký kníže Jaroslav Vsevolodovič⁵ nevěděl o tom přepadení svého syna Alexandra, ani ten neměl kdy poslat zprávu svému otci, neboť nepřátelé se již přiblížili. Ani mnoho Novgorodanů se nesešlo, protože veliký kníže Alexandr spěšně vytáhl proti nepřátelům a udeřil na ně v neděli⁶...

A došlo k veliké bitvě s Římany, nesčíslné množství Římanů pobil a samého krále poznamenal na tváři svým ostrým mečem.

7. BITVA NA LEDĚ

I vytáhl s bratrem Andrejem⁷ i s Novgorodany a s Nizovci⁸ proti

¹ Král římské části severního moře — král švédský; římský, Říman tu značí totéž co katolický, katolík. Švédové vedli s Novgorodany spor o území na Něvě a o Finský záliv a švédský král Erich Erichson (1222—1250) vymohl na papeži Řehořovi IX. (1227—1241), že proti Novgorodu a jeho baltským spojencům, mezi nimiž podněcoval a podporoval odpor proti latinské propagandě, byla hlášána křižácká výprava. Švédskému vojsku a jeho spojencům nevelal však sám Erich, ale jeho zeť jarl Birger, který tehdy fakticky vládl místo krále.

² Alexandr Jaroslavič — tj. Alexandr Něvský (†1263), který byl knížetem v Novgorodě, od r. 1252 velikým knížetem vladimírským.

³ Svě mistry a biskupy — jde o mistry mečového řádu a snad i Německých rytířů a patrně o biskupy řížského a jurjevského (dorpatského), kteří se na tažení podíleli.

⁴ Murmany — tj. Nory.

⁵ Jaroslav Vsevolodovič — tj. Jaroslav II. Vsevolodovič (1238—1246), veliký kníže vladimírský, vnuk Jurije Dolgorukého.

⁶ 15. H. 1240 — 15. 6. 1240

⁷ Andrej — tj. Andrej Jaroslavič, veliký kníže vladimírský (1246—1252).

⁸ Nizovci — Niz je v ruských letopisech nazýváno okolí Vladimíru na Kljazmě, někdy pak celé Vladimírsko-suzdalské knížectví. Nizovci jsou lidé žijící v tomto knížectví.

německé zemi s velikou silou, aby se Němci¹ nechvástali: „Pokoříme [spíše] slovanský národ než sebe.“ Už pak bylo dobyto město Pskova [Němci] a jejich správcové dosazeni v městě. Veliký kníže Alexandr obsadil všechny cesty ke Pskovu a vtrhl do města, zajal Němce, Čudy i německé náměstky a v okovech je poslal do Novgorodu, město Pskov osvobodil ze zajetí a plenil, páčil německou zemi a vzal mnoho zajatců a jiné pobil. Oni se pak shromáždili a pyšně prohlašovali: „Vytáhneme proti Alexandrovi, porazíme ho a vezmeme do zajetí.“ A když se přiblížili, tehdy se strážé velikého knížete Alexandra podivily německé síle a zhrozily se [jí]... Ale veliký kníže Alexandr, pomodliv se v kostele svatě Trojice, vytáhl proti německé zemi, chtěje pomstít křesťanskou krev. Bylo to pak v zimě, a když byli v jejich zemi, pustil své pluky za kořistí a Domáš Tverdislavič a Kerbet byli na výpravě; a zabili tu dobrého muže Domáše, bratra posadníkov², a mnohé jiné pobili spolu s ním, jiné vzali do zajetí a jiní přiběhli k velikému knížeti k plukům. Když to uslyšel lantmistr,³ vytáhl proti nim se všemi svými biskupy, se vším množstvím jejich lidu a se všemi silami, kde jaké měli ve svém kraji, i s královskou pomocí⁴, a sestoupili na jezero nazývané Čudským. Veliký kníže Alexandr se stáhl zpět. Němci a Čudové táhli za ním. Veliký kníže seřadil své pluky na Čudském jezeře, na Uzmeni u Vraního kamene; a posílil se znamením kříže, připravil se a vytáhl proti nim. Srazili se na Čudském jezeře; obojích pak bylo veliké množství. S Alexandrem tu byl i jeho bratr Andrej s množstvím vojinů svého otce. Alexandr měl pak mnoho chrabrých a statečných [mužů] a všichni byli naplněni bojovým duchem a jejich srdce byla jako srdce lví. A říkali: „Kníže, nyní nastala doba, abychom za tebe položili své hlavy...“

Byla tehdy sobota a když slunce vycházelo, srazila se obě vojska. A Němci a Čudové rozrazili vojsko sevřeným klínem. Byla to tehdy pro Němce a Čudy zlá a veliká seč, a lámající se kopí praskala a meče řinčely, takže se lámal led na zamrzlém jezeře, a led nebylo vidět, neboť byl pokryt krví. Slyšel jsem to od očitého svědka, který tam tehdy byl...

I dali se nepřátelé na útěk, a pobíjeli je, ženouce je jako s větrem

¹ Německá zem, Němci — řád bratří mečových.

² Posadník — kníže ve staré Rusi soustřeďoval veškerou soudní a správní agendu celé země ve svých rukou; pokud však nemohl obsáhnout celé své území, jmenoval do jednotlivých měst, zejména nově dobytých, své zástupce — posadníky, kteří zaujímali totožné postavení jako západní komites, hrabata, župani nebo purkrabí (ostatně novgorodského posadníka jmenovali Němci purkrabí).

³ Lantmistr (magister provincialis, též vojní mistr-Hcermeister) — po spojení řádu mečových rytířů s Německými rytíři r. 1237 zůstali mečovní rytíři autonomní složkou, v jejímž čele stál magister provincialis, jmenovaný velmistrem německých rytířů.

⁴ Královskou pomocí — tj. pomocným vojskem dánským.

o závod, ale neměli kam utéci; a pobíjeli je sedm verst po ledu až k subolickému břehu. Padlo 500 Němců a nesčetné množství Čudů, 50 význačnějších německých vévodů bylo zajato, a přivedli je do Novgorodu, jiní se utopili v jezeře, neboť bylo už jaro, a jiní unikli s těžkými ranami. Byla pak tato bitva [svedena] 5. dubna [1242].

8. VÝPRAVA BÁTŮA NA RUS

Podle Nikonovského letopisu — Polnoje sobranije russkich letopisej, sv. X. — Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 135—138.

Roku 6745¹ téže zimy přišli lesem z východní země bezbožní Tataři s chánem Bátúem² do rjazaňské země a když přišli, utábořili se u Onuzy a dobyvše jí, vypálili ji. Odtud poslali své posly, ženu čarodějku a s ní dva muže, ke knížatům rjazaňským, žádající od nich desátek ze všeho: od knížat a lidí, ze zbraní i koní. Rjazaňská knížata Jurij Ingvarovič a jeho bratr Oleg a knížata muromský a pronský, aniž je pustili k městu, vyšli jim vstříc do Voroněže a odpověděli jim: „Až nás nebude, bude všechno vaše“... Knižata rjazaňská poslala ke knížeti Juriji Vladimírskému³ s prosbou, aby jim poslal pomoc, nebo aby sám přišel. Kníže Jurij sám nevyšel ani nevyslyšel prosbu knížat rjazaňských, ale chtěl se sám utkat [s Tatary]...

Rjazaňští, Muromští a Pronští vytáhli proti bezbožným a srazili se s nimi v boji, a byla zlá řež, zvítězili bezbožní Izmaelitě a knížata prchla, každý do svého města. Tataři se velmi rozběsnili a s velkou zúřivostí začali dobývat rjazaňské země: ničili města, zabíjeli lidi, pálili a plenili. Zlořečení cizozemci přišli k jejich hlavnímu městu Rjazani, obklíčili jejich sídelní město Rjazaň šestého dne měsíce prosince a obehnali je dřevěnou hradbou; rjazaňská knížata se uzavřela slidem ve městě a bila se udatně, ale vysílala se. Tataři dobyli jejich města Rjazaně 21. dne téhož měsíce, zcela ji spálili a kníže Jurije Ingvaroviče zabili, i jeho kněžnu, a pobili jiná knížata, muže, ženy a děti... pozajímali a některé [ze zajatých] rozsekali meči, jiné postříleli šípy a vhodili do ohně, jiné zajaté svázali a rozřezali jim hrud a vyjímali žluč... Spálili mnoho svatých kostelů, vypálili kláštery a vesnice, jejich majetek pobrali.

Potom Tataři vytáhli na Kolomnu. Veliký kníže Jurij Vsevolodovič poslal proti nim svého syna, knížete Vsevoloda z Vladimíru a s ním

¹ Roku 1237.

² Bátú (též Batyj) — mongolský (tatarský) chán, vnuk Čingischánův, vládce Kipčaku (1223—1256), odkud ovládal podrobenou Rus.

³ Jurij Vladimírský — tj. Jurij II. Vsevolodovič, veliký kníže vladimírský, vládl s výjimkou let 1216—1218, kdy velkoknížecí stolec zaujal jeho bratr Konstantin, v letech 1212—1238.

knížete Romana Ingvaroviče Rjazaňského s jeho vojskem; svého vojvodu Jeremeje Gleboviče poslal veliký kníže Jurij napřed jako předvoj. Sešli se s Vsevolodem a Romanem Ingvarovičem u Kolomny, tam je Tataři obklíčili a došlo k velmi zlé řeži. [Tataři] je zatlačili k opevnění města a tam zabili knížete Romana Ingvaroviče Rjazaňského a Vsevolodu Jurjevičovi zabili jeho vojvodu Jeremeje Gleboviče a mnoho jiných mužů pobili, kníže Vsevolod pak s malou družinou uprchl do Vladimíru. Tataři vytáhli na Moskvu a když tam přišli, dobyli Moskvu a ubili vojvodu Filipa Ňanka, a syna velikého knížete Jurije, knížete Vladimíra zajali, vyvraždili všechny lidi od starců až po kojence, jiné odvedli do zajetí, pobrali mnoho majetku a odešli.

Když to uslyšel veliký kníže Jurij Vsevolodovič..., ponechal místo sebe ve Vladimíru spolu s biskupem knížata Vsevoloda a Mstislava a svého vojvodu Petra Osljadukoviče a sám se odebral za Volhu se svými synovci Vasilkem Konstantinovičem, Vsevolodem Konstantinovičem, Vladimírem Konstantinovičem,¹ utábořili se na Siti² a veliký kníže očekával své bratry knížete Jaroslava Vsevolodoviče a knížete Svjatoslava Vsevolodoviče³ s jejich vojskem a sám začal sbírat vojsko a Žirolava Michajloviče jmenoval vojvodou.

V tutéž dobu, 3. února, v úterý před masopustní nedělí, v den svatého Simeona, Tataři přitáhli k Vladimíru; Vladimírští se pak se svými knížaty a vojvodou Petrem Osljadukovičem zavřeli ve městě. Tataři vedoucí s sebou kněžice Vladimíra, syna velikého knížete Jurije Vsevolodoviče, přistoupili k Zlaté bráně a začali se ptát: „Je ve městě veliký kníže Jurij?“ Vladimírští však po nich začali střílet. Oni pak řekli: „Nestřílejte!“ a přistoupili blízko k bráně, ukázali vladimírským jejich kněžice, knížete Vladimíra, syna Jurjevova, a ptali se: „Poznáváte svého kněžice?“ Ten byl ve tváři přepadlý a vysílený bídou a nedostatkem. Vsevolod a Mstislav stáli na Zlaté bráně a poznali svého bratra Vladimíra. Ó, jak je žalostné a hodné slz takhle vidět bratra! Vsevolod a Mstislav se svými bojary a všichni obyvatelé města plakali, když Vladimíra uviděli. Tataři pak odešli od Zlaté brány, objeli celé město a prohlíželi si je, pak se rozložili táborem na Zremjanách před Zlatou bránou a kolem celého města. A bylo jich velké množství...

Když Tataři rozbili svůj tábor kolem Vladimíru, vytáhli proti městu Suzdalu a dobyli ho...

Přivezli mnoho kořisti do svého tábora, přitáhli před Vladimír

¹ Synové rostovského knížete Konstantina Vsevolodoviče, z nichž Vasilko byl knížetem v Rostově, Vsevolod v Jaroslavi a Vladimír v Ugliči.

² Řeka Sit' — přítok Mology.

³ Svjatoslav Vsevolodovič, bratr Jurije II. a Jaroslava II., kníže jurjevský, souperil se synem Jaroslava II. Vsevolodoviče Andrejem o Vladimírské knížectví a na čas také (1246—1248) se stal velikým knížetem vladimírským.

v sobotu před masopustní nedělí a od rána do večera stavěli lešení a vrhací stroje. K večeru obehnali celé město dřevěnou hradbou. Ráno pak knížata i biskup Mitrofan a vojevoda Petr Osljadukovič a všichni bojaři a lidé viděli, že jejich město bude dobyté, a zaplakali velikým pláčem. Tataři pak zítřka o masopustní nedělí, 8. dne měsíce února, v den svatého mučedníka Theodora Stratilata, s prvním rozbrěskem přitrhli k městu ze všech stran a začali zpovzdálí střilet vrhacími stroji do městských hradeb a do města a z božího dopuštění sypaly se obrovské kameny jako déšť do středu města, a bylo v městě mnoho mrtvých a na všechny padl strach a veliká hrůza, [Tataři] prorazili hradbu u Zlaté brány, taktéž i od Lybedi u Orininy brány, stejně tak u Měděné brány, jakož i od Kljazmy u Voložské brány, a pobořili celé město i na jiných místech, zaspali je kamením a tak vnikli na dané znamení do města Zlatou branou a od Lybedi Orininou branou a Měděnou branou a rovněž od Kljazmy Voložskou, a zkrátka ze všech stran, pobořivše celé město, vnikli do něho jako démoni a dopoledne dobyli nového města a celé je spálili, a tu zabili knížete Vsevoloda s bratrem i mnoho bojarů a lidí, a ostatní knížata i všichni lidé utekli do středního města. Biskup Mitrofan, veliká kněžna se svými syny a dcera-mi, snachami, vnoučaty, bojary, bojarkami a mnohými lidmi utekli do chrámu... zavřeli chrámové dveře, vystoupili na kůr a zamkli se. Tataři dobyli i tohoto města, začali hledat knížata a kněžnu a dověděli se, že jsou v chrámě...

Tataři pak vylomili chrámové dveře, pobili ty, kdož byli v chrámě a postavili se jim na odpor. Začali se jich ptát po knížatech a kněžnách a když se dověděli, že jsou na kůru, začali je lstivě přemlouvat, aby všichni sešli s kůru; oni je pak neuposlechli. Tataři přivezli mnoho dříví k chrámu a kolem [chrámu] zapálili, a oni s modlitbou a blahorečením odevzdali své duše bohu, uhořeli a byli přičtení do řad mučedníků; [Tataři] svatý chrám vyloupili a roztrhali zázračnou ikonu samé Bohorodičky.

Odtud se vypravili proti velikému knížeti Jurijovi, druzí odtáhli k Rostovu, jiní k Jaroslavi a dobyli jí, jiní se vypravili na Volhu a na Goroděc a plenili všechno podél Volhy až do Galiče Merského, jiní se vypravili k Perejaslavi, dobyli tohoto města a obyvatelstvo pobili. A odtud celou tuto krajinu a mnohá města vyplenili: Jurjev, Dmitrov, Voloky, Tver, kde také zabili Jaroslavova syna, a až do Toržku nebylo místa, kde by neřádili. V zemi rostovské a suzdalské dobyli v jediném měsíci února 14 měst, nehledě k vesnicím a osadám.

Koncem měsíce února došla velikého knížete Jurije Vsevolodoviče, jeho bratra Svjatoslava Vsevolodoviče, jejich synovců Vasilka Konstantinoviče a Vsevoloda Konstantinoviče a Vladimíra Konstantinoviče zpráva, že města Vladimíru bylo dobyté a že biskup, veliká kněžna

a knížata i všichni lidé byli upáleni a jiní pak pobiti a „Tvého nejstaršího syna Vsevoloda s bratry zabili [Tataři] před městem a táhnou proti tobě...“ Jurij čekal na svého bratra Jaroslava a když nepřicházel, rozkázal svému vojevodovi ozbrojit lidi a připravit se k boji a vyslal chrabrého muže Dorofeje Semjonoviče s 3000 vojáky, aby vy-zvzdělili, kde jsou Tataři. Tento, vzdáliv se nepatrně, zase se vrátil a řekl: „Pane náš a kníže, Tataři nás již obklíčili!“

Když to kníže Jurij uslyšel, vsedl na koně se svým bratrem Svjatoslavem, se svými synovci Vasilkem, Vsevolodem a Vladimírem a se svým vojskem, a táhli proti pohanům. Veliký kníže Jurij Vsevolodovič začal řídit pluky, když tu se Tataři nenadále přihrnuli na Siť proti knížeti Jurijovi. Kníže Jurij pak, odloživ všechn smutek, vytáhl proti nim a obě vojska se srazila a nastala veliká bitva a zlá seč a krev tekla jako voda a z vůle boží zvítězili Tataři nad ruskými knížaty, veliký kníže Jurij Vsevolodovič Vladimírský tu byl zabit, i mnozí jeho vojevodové a bojaři i jeho vojsko bylo pobito. A synovce jeho, knížete Vasilka Konstantinoviče Rostovského, zajali a odvedli ho s sebou do Šeroňského lesa, kde se utábořili.

9. DOBYTÍ KYJEVA TATARY

Nikonovský letopis — Polnoje sobranije russkich letopisej, sv. X. — Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 141—142.

Téhož roku¹ přitáhl chán Bátú k městu Kyjevu s velkým vojskem a město obklíčil. Tatarská moc je oblehla a nikdo nemohl ani z města, ani do města a ve městě neslyšeli jeden druhého pro skřípění vozů, řev velbloudů, zvuky trub a píšťal, pro ržání koňských stád a pro křik a nárek nesčetného množství lidu, a celá země byla přeplněna Tatary. Tehdy zajali Kyjevané Tatara jménem Tavrula a ten vyjmenoval všechna veliká knížata, jež jsou s ním [Bátúem], a vyprávěl o jeho nespočetné síle. Byli s ním tito jeho bratři, velcí a mocní vojevodové: Urduj, Bajdar, Biruj, Kajdar, Bečar, Mengaj, Kajlug, Kujuk; onen však, dozvěděv se o smrti kana², vrátil se zpět. Kan nepatřil k rodu Bátúovu, ale byl první a jeho veliký vojevoda. I oplakával ho chán Bátú, protože ho velmi miloval. Dalšími jeho vojevody a velkými knížaty byli: Butar, Ajdar, Kilemet, Burundaj, Batyr, který dobyl země bulharské a suzdalské, a nespočetně velké množství jiných voje-

¹ Roku 1240.

² Kan — tj. patrně chán; letopisec pravděpodobně naráží na zprávu o úmrtí velikého chána Oktaje (Ugedaje), syna Čingischánova, po němž se Bátú vrátil zpět na východ, aby se ucházel o uprázdněný stolec velikého chána.

vodů. Bátú přistavil k městu Kyjevu, blízko k Ljadské bráně, mnoho vrhacích strojů, protože tam byly houštiny. Když pak mnoho vrhacích strojů bez přestání ve dne v noci bilo [do města] a obyvatelé města statečně bojovali, bylo mnoho mrtvých a krev tekla jako voda, i poslal Bátú do Kyjeva k obyvatelům tento vzkaz: „Vzdáte-li se, dostanete milost; budete-li se protivit, mnoho vytrpíte a krutě zahynete“; obyvatelé ho pak neuposlechli, zlořečili mu a proklínali ho. Bátú se velmi rozhněval a rozkázal útočit na město s velkou prudkostí. A tak z mnoha vrhacích strojů prorazili městské hradby a vtrhli do města, a obyvatelé města se na ně vrhli. A bylo tu vidět a slyšet strašný třesk kopí a praskot štítů, střely zastínily světlo, takže pro střely nebylo vidět oblohu a byla tma od množství střel tatarských a všude leželi mrtví a všude tekla krev jako voda, vojevoda Dmitrij byl těžce zraněn a mnozí mocní [mužové] padli. I byli obyvatelé poraženi a Tataři vystoupili na hradby, ale pro velkou únavu zůstali na městských hradbách, a byla noc, a obyvatelé za této noci vystavěli nové hradby okolo chrámu svatě Bohorodičky. Ráno je Tataři napadli a byla zlá seč, lidé ochabovali a prchali se svým majetkem do vnitřních ochozů chrámu, a tlakem se chrámové zdi sesuly. Tataři dobyli města Kyjeva šestého dne měsíce prosince, v den svátku svatého Mikuláše Divotvorce. A vojevodu Dmitrije přivedli zraněného k Bátúovi a Bátú ho pro jeho statečnost nedal zabít. I začal se Bátú vyptávat na knížete Daniela¹, i řekli mu, že kníže uprchl do Uher.

Bátú pak dosadil v městě Kyjevě svého vojevodu a sám táhl k [městu] Vladimíru na Volyni.

10. KNÍŽE DANIEL ROMANOVICH HALIČSKÝ A ZLATÁ HORDA

Haličsko-volyňskému knížeti Danielu Romanoviči (1201–1264) se podařilo zdolat vnitřní feudální válku r. 1238, avšak jeho země podlehla novému mocnému tatarskému útoku, jehož podrobnosti jsou vylíčeny v Ipatjevském letopisu. — Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 144–146.

Roku 6758². Mogučej³ poslal svého vyslance k Danielovi a Vasilkovi⁴, kteří byli v Dorogovském: „Vydej Halič!“ [Daniel] se velmi zasmušil,

¹ Daniel Romanovič, haličský kníže, který později získal od papeže Inocence IV. královskou korunu, musel dlouho bojovat, aby mohl po smrti svého otce (1205) uplatnit svůj nárok na knížecí stolec haličský (1238). Usiloval také zmocnit se vlády v Kyjevě, což se mu později podařilo. Byl vynikající panovník, za jehož vlády haličsko-volyňská země dosáhla významných úspěchů zejména ve vnitřním rozvoji.

² Roku 1250. 1245.

³ Mogučej — tatarský kníže.

⁴ Vasilko — tj. Vasil Romanovič, bratr Daniela Romanoviče — kníže ve Vladimíru na Volyni, sám se označoval jako veliký kníže; zemřel r. 1269 ve Lvově jako mnich.

13. Tataři odulékají zajatce z haličsko-volyňské Rusi (miniatura z maďarské kroniky z r. 1488).

poněvadž města ve své zemi neopevnil. Poradiv se se svým bratrem, jel k Bátúovi, řka: „Nedám polovinu své dědičné země, ale sám pojedu k Bátúovi...“

Přišel do Perejaslavi a tu se [s ním] setkali Tataři. Odtud odjel ke Kuremzovi¹ a přesvědčil se, že v Tatarech není nic dobrého... Odtud pak přišel na Volhu k Bátúovi, chtěje se mu poklonit. K Danielovi přišel člověk od knížete Jaroslava, jménem Songur, a řekl: „Tvůj bratr Jaroslav složil poklonu keři [chánovi], i ty se musíš poklonit.“ [Daniel] mu řekl: „Dábel promlouvá vašimi ústy; kéž by uzavřel Bůh tvá ústa, aby nebylo slyšeno tvé slovo!“ V této době byl [Daniel] poslán k Bátúovi a Bůh ho ochránil od jejich zlých kouzel a čar; i složil poklonu podle jejich zvyku a vstoupil do jejich stanu. [Chán] mu řekl: „Danieli, proč jsi nepřišel dříve? I to, že jsi přišel nyní, je dobře. Pijesh černé mléko, náš nápoj, kumys?“ [Daniel] mu pak řekl: „Dosud jsem nepil; nyní pak, jestli přikážeš, budu pít.“ On [chán] řekl: „Ty už jsi náš [člověk], Tatar: napij se našeho nápoje.“ [Daniel] pak, napiv se, složil poklonu podle jejich zvyku a svou řeč uzavřel slovy: „Jdu složit poklonu velké kněžně Barakčinové.“ [Chán] řekl: „Jdi!“ Odcházeje, poklonil se podle jejich zvyku, i poslal [mu Bátú] džbán vína, řka: „Nepřivykli jste pítí mléka, napij se vína!“ Ó, horší zla je

¹ Kuremza — tatarský kníže.

tatarská pocta! Daniel Romanovič byl velikým knížetem, vládl nad ruskou zemí, Kyjevem, Vladimírem a Haličí se svým bratrem i nad jinými zeměmi: teď klečí na kolenou a říká, že je sluhou, [Tataři] požadují daně [a on] života nešetří, i hrozí veliká neštěstí. Ó, zlá je tatarská pocta!

Roku 6769¹. Pokoj byl v celé zemi. V ty dny se konala svatba u Vasilka, knížete v městě Vladimíru, provdával svou dceru Olgu za černigovského knížete Andreje Vsevolodoviče. Byl tam i Vasilkův bratr král Daniel s oběma svými syny Lvem a Švarnem i mnoho jiných knížat a bojarů. Veselí bylo nemalé v městě Vladimíru a tehdy krále Daniele a Vasilka došla zvěšť, že přichází Burundaj,² vyvrhel a prokletec, i zasmušili se bratři velmi: [Burundaj] poslal vzkaz: „Žijete-li se mnou v míru, přivítejte mne; a kdo mne nepřijde přivítat, je mým nepřítelem.“ I vyjel kníže Vasilko Burundajovi naproti se svým synovcem Lvem, ale král Daniel nejel s bratrem: poslal pak místo sebe cholmského biskupa Ivana. Kníže Vasilko s Lvem a s biskupem jel Burundajovi naproti, vzav mnoho darů a nápojů, a setkal se s ním blízko Šumska; odebral se Vasilko se Lvem a biskupem k němu s dary. On však připravil knížeti Vasilkovi a Lvovi velmi zlostné přivítání: biskup stál ve velkém úžasu. Burundaj potom řekl Vasilkovi: „Jste-li se mnou v míru, tak rozmetejte všechna svá města.“ Lev rozmetal Danielův Iztožek a odtud se vydal na rozmetání Lvova a Vasilko se vydal na rozmetání Kremence a Lucka. Ze Šumska pak poslal kníže Vasilko nejdříve biskupa Ivana k svému bratru Danielovi. Biskup přijel k Danielovi a začal mu vyprávět o všem, co se stalo, a řekl mu i o Burundajově hněvu. Daniel se polekal a uprchl do Polska a z Polska do Uher. I vydal se Burundaj k Vladimíru a s ním kníže Vasilko, když pak [Burundaj], nedošel do města, zůstal na noc v místě zvaném Žitaň. Burundaj pak začal mluvit o Vladimíru: „Vasilko, rozmetej město!“ Kníže Vasilko začal rozmyšlet o městě; poněvadž je nebylo lze rozmetat pro jeho velikost, nařídil, aby bylo zapáleno. Tak během noci shořelo celé město. Zrána přijel do Vladimíru Burundaj a zhlédl na vlastní oči, že celé město shořelo, i začal obědvat u Vasilka v paláci a pít; když pak poobědval, popil, zdržel se na noc v místě zvaném Pjatidno. Na druhý den pak poslal Tatařa jménem Bajmur, a když Bajmur přijel ke knížeti, řekl: „Vasilko, Burundaj mne poslal a nařídil, abych rozkopal město.“ Vasilko mu řekl: „Udělej, co ti přikázali.“ I jal se na znamení vítězství rozkopávat město. Potom se Burundaj vydal k Cholmu a s ním kníže Vasilko i se svými bojary a sluhy. Když přišli k Cholmu, město bylo uzavřeno, i zastavili se, přiblíživše se k němu, kousek od města, avšak nic nemohli

¹ Rok 1261.

² Burundaj — tatarský kníže, vojevůdce.

učinit; ve městě totiž byli bojaři a dobří lidé a město bylo mocně opevněno praky a samostříly. Když Burundaj shledal, že město je pevné, že ho nelze dobýt, začal říkat knížeti Vasilkovi: „Vasilko! To je město tvého bratra; jeď tam, řekni obyvatelům, aby se vzdali“; i poslal s Vasilkem tři Tataře, Kujčije, Ašika a Boljuje, a kromě toho tlumočníka, který znal rusky, aby zvěděl, co bude říkat Vasilko, až přijede k městským hradbám. Vasilko přišel k městu a nabral si do rukou kameny; když se přiblížil k městským hradbám, jal se mluvit k obyvatelům a Tataři, kteří s ním byli posláni, slyšeli: „Sluho Konstantine i ty, sluho Luko Ivankoviči! To je město mého bratra a moje, vzdejte se!“ To řekl a hodil při tom kámen na zem, dáváje jim takto chytře znamení, aby bojovali a nevzdávali se; a když mluvil, potřikrát hodil kameny na zem. Takto veliký kníže Vasilko, jako by byl Bohem poslán na pomoc obyvatelům města, dal jim touto lstí radu. Konstantin pak, který stál na městských hradbách, pochopil, co znamená Vasilkova rada, a řekl knížeti Vasilkovi: „Odjeď pryč, sice dostaneš kamenem do čela. Ty už nejsi rodný bratr svého bratra, ale jeho nepřítel.“ Tataři, kteří byli s knížetem posláni k městu, vše slyšeli, přišli k Burundajovi a tlumočili mu Vasilkova slova, která mluvil k obyvatelům, i co odpovídali obyvatelé Vasilkovi.

II. ŽIVOT TATARŮ V XIII. STOLETÍ

Katolický mnich *Giovanni de Plano Carpini* byl poslán r. 1246 papežem Inocencem IV. k Tatarům jako misionář. Navštívil jak Zlatou hordu, tak i tábor velikého chána blízko Karakorumu. Úryvky jsou z jeho knihy *Historie Mongolů*, v ruském překladu A. I. Maleina, vydání A. S. Suvorina, SPb 1911. — *Chrestomatija po istorii SSSR I*, Moskva 1951, str. 148—154.

O vnějším vzhledu Tatarů

Vnějším vzhledem se [Tataři] liší od všech ostatních lidí zvláště tím, že část obličejů mezi očima a mezi tvářemi je širší než u jiných lidí, tváře velmi vystupují od lícních kostí; nos mají ploský a neveliký; oči malé a řasy pozvednuté k obočím. V pase jsou celkem štíhlí; s výjimkou některých, a to nemnohých, jsou téměř všichni nevysoké postavy. Vousy jim rostou skoro všem velmi malé a přesto někteří mají na horním rtu a na bradě řídké vousy, které si vůbec nestříhají. Na temeni hlavy mají tonzuru jako duchovní a všichni si holí hlavu na tři palce šířky od jednoho ucha k druhému. Tato vyholená místa jsou spojena s onou tonzurou. Také nad čelem si všichni vyholují [vlasy] na dva palce šíře. Vlasy, které jsou mezi tonzurou a tímto vyholeným místem si nechávají růst až k obočím a po obou stranách čela nechávají